

ANMELDELSE

"POSTMODERNISM and the SOCIAL SCIENCES, Insights, Inroads and Intrusions" af Pauline Marie Rosenau, Princeton University Press, New Jersey, 1992, 229 s, ISBN: 0-691-02347-6.

Anmeldt af Martin Munk, kandidatstipendiat, sociolog, Københavns Universitet, Center for Idrætsforskning, Jagtvej 155 B, 2200 København N.

Den canadiske professor i politologi/politisk videnskab ved universitetet i Quebec-Montreal Pauline M. Rosenau (tidligere Vaillancourt; i det følgende PMR) har skrevet en bog om postmodernisme og samfundsvidenskaber, hvortil hun regner politologi, sociologi, antropologi, økonomi og psykologi. Bogen er disponeret med 9 kapitler, hvoraf det sidste udgør en vurdering af postmodernistiske retninger i forhold til samfundsvidenskaben. Hertil kommer en meget udførlig litteraturliste, der omfatter en række kendte og anerkendte sociologer og filosoffer m.fl. (Derrida, Foucault, Lyotard, Baudrillard, Habermas m.fl) samt en række mindre kendte for et europæisk forum. Dertil kommer en ordliste indeholdende centrale begreber i "postmodernismen" (dekonstruktion, differens (ikke at forveksle med differens), genealogi, intertekstual, narrativ, logocentrisk, "læser", "forfatter", tekst m.m.fl.), der er yderst relevant i læsningen af bogen.

Bogens formål er at opfylde "behovet" for en evaluering af vigtigheden af postmodernismen i samfundsvidenskaberne, dens væsentligste begreber, centrale perspektiver, grundbetingelser, antagelser, organiserende principper, svagheder og styrker. Endelig vil bogen afdække faldgrupper og højdepunkter alt sammen set i lyset af, at post-modernismen stiller spørgsmål ved hele grundlaget for moderne samfundsvidenskab, dets epistemologiske forudsætninger, metodologiske konventioner, erkendelse, viden og sandhed.

Der er 4 hovedformål med bogen; nemlig at undersøge viden og kompleksiteten af post-modernismens tilgange med speciel:

a. opmærksomhed på udgangspunktet i humanvidenskaberne, b. for det andet at forklare og illustrere anvendelse inden for samfundsvidenskaberne, c. at vurdere konsekvensen af postmodernismens tilgang i samfundsvidenskaberne, d. at skabe grobund for en generel vurdering af postmodernisme. Konsekvenserne af postmodernismens begreber, tanker og idéer osv. forsøges mao. hele tiden sat i forhold til samfundsvidenskaben, hvad det betyder for en anden samfundsvidenskab, der evt. har indarbejdet postmodernismens resultater og perspektiver. PMR understreger, at hendes type af forsøg på at systematisere postmodernismen i forhold til samfundsvidenskaben kritiseres af mange postmodernister m.fl. Trods dette fastholder hun at gøre det - på en modernistisk facon. Hun mener, det er af essentiel betydning, at moderne samfundsvidenskab sammenlignes med postmodernistiske retninger. Hun peger videre på, at det er nødvendigt at anvende modernistiske termer i forsøget på at anskueliggøre, hvad postmodernismen egentlig drejer sig om - på den måde kan det være, at andre end postmodernisterne selv har en chance for at begribe, hvad postmodernismen drejer sig om.

PMR's fokus vil koncentrere sig om de bidrag, postmodernismen, udviklet i litteraturkritikken, lingvistik, litteratur og filosofien, har eller kan have givet til samfundsvidenskaberne. Postmodernismen har også haft og har stor betydning i kunsten, arkitektur, fotografi,

"performance", men PM i filosofien og litteratur har et mere direkte forhold til samfundsvidenskaberne.

Kapitel 1 (Krise, kontinuitet og adskillelse) drejer sig om præsentation af postmodernismen og hvorfor postmodernismen som fænomen overhovedet er opstået. I en note refererer PMR til en forfatter, der mener, at postmodernismen er gået for i de sidste 150 år og til andre, der mener, at postmodernismen har været virkende siden slutningen af 1960'erne. Postmodernismen gælder langt bredere end poststrukturalismen og bryder i den yderste konsekvens videnskaben ned. PMR kan med henvisning til en række mere eller mindre kendte tidsskrifter konstatere en stigende interesse for postmodernisme i samfundsvidenskaberne generelt med en stærk tendens inden for sociologi og politologi/statskundskab og svag tendens inden for psykologi og økonomi. PMR benytter hele vejen igennem bogen bindestreg mellem post og modernisme for at indikere en kritisk distance til postmodernismen, hvor en evt. manglende bindestreg implicerer accept og legitimitet (jvf. PMR, p. 18).

PMR opererer med forskellige grader af post-modernisme og stiller to "hovedretninger" op som hun omtaler som den skeptiske/ekstreme postmodernisme (SPM) og den affirmative/moderate postmodernisme (APM). PMR har p.16 i note 11 en lang redegørelse for anvendelsen af begreberne "affirmativ" og "skeptisk" PM. De skeptiske PM refererer især til franske filosoffer og litterater, medens de mere moderate i højere grad refererer til postmodernismen i USA og Canada.

Generelt forholder hun hele tiden disse retninger inden for postmodernismen i forhold til den moderne videnskab (moderniteten).

Den ekstreme PM stiller sig fuldstændigt tvivlende over for den moderne videskabs grundlag osv., hvor den mere moderate PM henleder opmærksomheden på at rekonstruere begrebsapparater og grundantagelser, måske især med hensyn til erkendelsesgrundlag og ontologisk niveau (også jvf. kapitel 7, der handler om epistemologi og metodologi herunder ontologi).

En vigtig pointe PMR tidligt fremhæver, er, at postmodernismen ikke handler om et nyt paradigme, men om et mere radikalt brud med hensyn til de grundlæggende antagelser og aksiomer i videnskaben. Der er snarere tale om et epistemologisk brud (rupture) i Bachelards forstand end et paradigmeskift i Kuhns forstand. Derved handler postmodernismen i al væsentlighed om ikke at acceptere en bedømmelse af den moderne videnskab ud fra modernismens egne kriterier men om at dekonstruere den (jvf. Derrida og andre). Det er i den forbindelse ikke altid nemt at kunne differentiere den fra mere konventionel kritik af samfundsvidenskaberne. Men hun sammenfatter alligevel, at postmodernismen generelt betragtet har været med til at konstituere vigtige intellektuelle udfordringer af den etablerede erkendelse i det 20. århundrede.

En væsentlig grund til, at postmodernismen kunne vinde gehør i brede kredse var, at modernitetens (med dens tilknytning til oplysningsprojektet) idé/tro på historien som en progressiv kraft, der ville frigøre menneskeheden fra uvidenhed og irrationalitet ikke kunne holde med henvisning til det 20. århundredes krig, ødelæggelser, social uretfærdighed, racisme osv.

Postmodernismens nerve er iflg. PMR at stille spørgsmål ved alle vor tids hellige køer!: humanisme, lighed, tolerance, neutrale procedurer, impersonelle regler og ikke mindst fornuften (reason og rationality). Det fører også til, at PM udfordrer alle "world views", som marxisme m.fl., der alle beskyldes for at være logocentriske, byggende på meta-narrativer

(der sættes over for begrebet om lokal narrativitet). PM anfægter klart de logocentriske positioner, fordi de bygger på en række "universelle" principper og "sandheder", der har karakter af at være selv-referentiel og har deres rødder i en selv-konstitutionel logik.

Det understreges, at postmodernismens forhavende ikke er at skabe et nyt grundlag for videnskab, men snarere at registrere muligheden af at skabe et modsigelsesfrit grundlag for videnskab/viden/erkendelse.

PM's måde at forholde sig til de forskellige videnskabelige områder er præget af den opbrudstendens og sammensmeltning, vi i disse år oplever. Det vil med andre ord sige, at det ikke er muligt at opretholde grænserne imellem humanvidenskab, naturvidenskab, samfundsvidenskab, litteratur og kunst. Inden for de enkelte fagområder betyder det følgende:

1. Kunst: æstetik fremfor funktionalisme, 2. Litteratur: gøre op med det lineære komplot. Læserens skabelse af teksten kommer i fokus, 3. Planlægningsvidenskab: opgivelse af central planlægning, 4. Politologi: der påpeges nødvendigheden af at opgive tanken om autoritetsstyrede bureaukratier, hierarkiske beslutningssystemer osv., 5. Psykologi: der sættes spørgsmålstejn ved det bevidste, logiske og sammenhængende subjekt, 6. Antropologi: beskyttelse af lokale kulturer, opposition til "velorganiserede" forsøg på at omdanne disse kulturer til civiliserede kulturer, 7. Filosofi: PM betyder en oversættelse af vigtige grundbegreber. F.eks. fremhæves subjektets rolle mere og filosofien stiller sig skeptisk over for fornuft, årsag og objektivitet. De bekræftende (APM) eller mere moderate er enige med SPM i kritikken af moderniteten, men forsøger alligevel at sætte fokus på at genskabe relevante begreber og tankesæt. De er mere åbne og positive over for fremtiden (New Age religion, New wave livsstil osv). De fleste APM søger en filosofisk og ontologisk intellektuel praksis, der er udogmatisk, prøvende og ikke IDEOLOGISK.

I kapitel 2 (aflysning af forfatteren, omdanne teksten, reorientering af læseren) fokuseres på en række forhold omkring forfatter, tekst, skrift og læseren og her udnytter PMR i høj grad Derridas syn på tekst- og diskursbegrebet. Der sammenlignes mellem traditionelle syn på forfatter m.fl. og postmodernismens syn på disse. Det konstateres, at begrebet om forfatter ikke kan fastholdes. Under alle omstændigheder mener Derrida at: "Hvad en forfatter skriver, er generelt ikke, hvad hun eller han mener...". De skeptiske post modernister mener, at selv den implicitte som den eksplicitte forfatter bør slettes. Et eksempel på, hvorfor det bør være sådan, er hentet fra domstolene, hvor en dommer skriver en beslutning og konklusion med en vis klar intention, men ved en "anden" læsning finder man, at den har en betydning som han aldrig havde anticeret (foregrebet). Så under alle omstændigheder er det ikke muligt at skrive en tekst uden konnotationer. Dette kædes så sammen med PM's begreb om intertekstualitet, der fremhæves som en måde at afvise forfatterens status som værende den, der sikrer "causal agency" (dvs. årsags-agentur) og som samtidig er et alternativ til det konventionelle forfatter-tekst-læser forhold. Postmodernismen henleder opmærksomheden på netop intertekstbegrebet for at understrege, at alting hænger sammen. Det betyder for samfundsvidenskaben, at man ikke længere kan opstille årsag-virkningssammenhænge gennem den autoritative samfundsforsker som forfatter. Det er derfor indlysende, at en positivistisk orienteret samfundsvidenskab på det grundlag ikke er mulig at arbejde videre med. Hermed kommer fortolkningen, interpretationen af fortolkeren, til at stå

centralt og på den måde er der spor fra hermeneutikken til postmodernismens pointe med, at fortolkeren eller læseren skal klare forholdet mellem tekst og betydning. Det vil sige, at læseren til syvende og sidst "skriver teksten" som Derrida udtrykker det. De mest ekstreme former for postmodernisme ender op med at sige, at alle fortolkninger er ligegyldige, hvorved faren lurar om hjørnet. Det bemærkes dog, postmodernister fremhæver deres egne tolkninger fremfor nogen andre, hvilket logisk set kan virke noget modsigelsesfyldt.

I øvrigt refereres der til et meget bredt tekstbegreb. "Den postmoderne tekst: "er en maskine for at generere fortolkninger" (jvf. U. Eco). Alting er en tekst inklusiv lisverfaring, krig, revolution, et politisk valg, personlige relationer, en ferie, at få klippet hår, købe en bil, søge job. Selv tale opfattes som en tekst. For samfundsvidenskaberne betyder det, at fænomener studeres uden hensyntagen til deres politiske, historiske, sociale eller økonomiske sammenhæng. Opmærksomheden rettes i stedet mod intertekstualiteten. Her er Foucault uenig med Derrida i dette synspunkt, og Foucault fremhæver i "galskabens historie", at specifikke historiske og politiske forhold må inddrages i forhold til bearbejdningen af tekster - bredt forstået.

I kapitel 3 (Omstyrtning af subjektet) tages begrebet om subjekt op til diskussion set i lyset af mange års disputer omnetop subjektes rolle og status. Tilbage til strukturalismen (Althusser), poststrukturalismen (den tidlige Foucault) har subjektet blot været et produkt af objektive samfundsmæssige og historiske omstændigheder. Subjektet er blot en mystifikation, fordi han er antaget til at være uafhængig af sociale relationer. De mest yderliggående PM påstår, at subjektet er et produkt af sproglig konvention, en effekt af diskurser.

Dernæst kritiseres tanken om subjektet for at bygge på en humanistisk filosofi. Endelig mener PM, at subjekt-tanken automatisk forudsætter et objekt, hvorved subjekt-objekt-relationen kræves, der forkastes af PM. Det får nogle vidtrækkende konsekvenser for en samfundsvidenskab, idet man uden subjekt får svært ved at operere med grupper, klasser, positioner, der er spredt eller hænger i intertekstualiteten.

Problemet med den humanistiske filosofi er, at den er blevet brugt til at legitimere uretfærdighed og ulighed (illegalitet). Desuden er det et markant problem for humanismen, at der er en stor diskrepans imellem proklamerede mål og aktuelle praksiser. Skeptikerne påstår, at humanismen har været med til at legitimere vestlig overlegenhed og kulturel imperialisme. Et eksempel på dette er, at vi i den vestlige verden er kommet med medicin til u-lande og må have virket altruistisk og "humanistisk" uden at være klar over de andre "modernistiske" ting, man har bragt "ned til" dem. Det har betydet tab for lokale folk med hensyn til sprog og kultur. Neo-kolonisatorer har påstået, at det var deres opgave og ansvar at uddanne primitive kulturers folk og at lære dem at læse og skrive, men på fremmede sprog og uden reference til den lokale kultur, normer og værdier. Faktisk blev uddannelsestilpasningsprocesser ensbetydende med tilpasning til kolonimagts kultur.

Postmodernismen forkaster ideen om subjekt-objekt-relationen i den etablerede forskning, hvor subjektet fremhæves som aktivt og vurderende medens det udforskede objekt er til at fastlægge og karakterisere med udgangspunkt i, at objektet er passivt.

Forestillede man sig videnskaberne uden subjekt, ville det f.eks. for: sociologi betyde, at forskningstraditioner som etnometodologien, symbolsk interaktionisme helt mistede deres betydning,

fordi deres forskning netop bygger på hvad subjekt "gør, siger og tænker", selv om der i parentes bemærket er en vis lighed mellem disse traditioner og PM for så vidt angår konstruktionstankegangen.

SPM: Det foreslås af flere skeptiske PM, at individet i stedet indsættes som begreb, og de affirmative PM betragter en revidering af subjektet som relevant. Det betyder, at SPM på den ene side kan tilsidesætte subjektet og den på den anden side slå på, at individet har en række grundlæggende rettigheder og friheder. Der argumenteres for, at individet i slutningen af 60'erne opstod som begreb, og at subjektet samtidigt blev afvist. Når man i modernistiske termer taler om subjektets politiske bevidsthed, menes der i postmodernismen, at individet er selv-bevidst og selv-refleksiv. Denne tankegang sås også i forbindelse med PM's bemærkninger vedrørende forholdet læser/forfatter, hvor læseren har en afgørende rolle i fortolkningen og konstruktionen af teksten. Moderne samfundsvidenskab accepterer dog ikke uden videre disse påstande og argumenter. De kan i langt højere grad finde inspiration i de mere moderate postmodernister.

AFM: der har blandt franske intellektuelle været forsøg på at reformulere subjektbegrebet bl.a. Bourdieu og Touraine, der dog ikke uden videre kan kaldes moderate postmodernister. Der er imidlertid en række perspektiver og måder at tænke hos disse to, der har ligheder med postmodernismen i almindelighed. Bourdieu er klart utilfreds med strukturalisternes manglende subjekt. Subjektet vender iflg. PMR tilbage i form af det såkaldte habitus-begreb, der refererer til kumulative, varige kulturelle og personlige erfaringer som ethvert menneske bærer med sig som et resultat af livserfaringer (taleformer, tøjstil, kropsholding osv.). Dette er grundlaget for interaktioner med andre sociale agenter og handlinger i hverdagslivet. Her føjer PMR til, at habitus ikke kan være struktureret eller aggregeret, men jeg tvivler dog på, at man ikke kan tale om en vis strukturering, idet Bourdieu ofte benytter sig af at kalde habitus for en struktureret struktur. Det snilde ved begrebet er samtidigt, at det forkaster subjekt-objekt-relationen i dens traditionelle version. Der lægges i habitus-konstruktionen vægt på, at forskningsobjektet får en helt anden betydning og at fremhæve forskersubjektets rolle i konstitueringen af den viden vi får om selve forskningsobjektet. Forskningsobjektet ligger altså ikke bare og venter på at blive studeret men konstrueres i-og-med forskningssubjektet, der også påvirkes af forskningsobjektet i sin praksis. På den måde bliver f.eks. hele informant-etnograf-forholdet rekonstrueret.

I kapitel 4 (ydmyge historien, omdanne tiden og fordreje rummet) refererer PMR til det faktum, at postmodernister faktisk mere vil udnytte rumbegrebet - geografien end historiebegrebet, der beskyldes for at være logocentrisk og for at være én kilde til myter, ideologi osv. Historie er en skabelse i den vestlige verden til at undertrykke den tredje verdens folk og andre kulturer. SPM har meget tilfælles med "End-of-History" og slår på, at man ikke skal operere med meta-narrativer, der forudsætter gyldigheden af deres egne sandheder og globale perspektiver (world-views). De mere moderate postmodernisters syn på historien minder mere om "New History", der forstår mening igennem det sociale. Der fokuseres på det almindelige, hvad der tages for givet, hverdagslivet: "den lille historie". Den "nye historie" er ikke optaget af at formulere specielle sandheder.

Foucaults genealogi (egl: slægtskabssyst.) er også en måde at kritisere historiebegrebet på og en anden måde at arbejde med historie

på. Der refereres i stedet til historisk erkendelse, kampe, omvendinger, magtstrategier, forholdet mellem tvang og diskurs, populær viden, fjendtlige sammenstød osv. Men Foucault understreger, at disse forhold hele tiden skifter, og der fokuseres på brud (jvf. det Bachelardske rupturebegreb), lokalitet, diskontinuitet, illegitim viden osv. Endvidere ekskluderes repræsentationsbegrebet, individuelle og kollektive agenter. I stedet tages marginaliserede og ekskluderede op. Genealogiske analyser, i modsætning til den moderne historie, fortolker ikke fortiden gennem nutids-perspektiv. Genealogi er snarere en nutidshistorie i den forstand, at det finder dets afgangspunkter i forhold til problemer relevant i forhold til eksisterende samfundsspørgsmål og finder dets ankomstpunkter og dets værdifuldhed i forhold til at kunne bringe nutiden på analyseform (jvf. PMR, p. 67).

Tidsbegrebet reformuleres også af PM, der mener, at tiden ikke kan opfattes som kronologisk eller lineær. Tiden er iflg. Latour en menneskelig skabelse, en funktion af sproget, der ikke kan fastlægges som en målelig og objektiv størrelse. Dette med at kritisere traditionel "clock-time" er dog ikke en ny foreteelse. Henri Bergson opererede med begrebet *durée* (1889), der altså betyder: Tidsløbet (den psykiske tid i modsætning til den fysiske kvantitative tid). Giddens er en af de sociologer, der er inspireret, og han arbejder med et tidsbegreb, der er socialt konstitueret.

De affirmative PM er ligesom de SPM kritiske over for moderne perspektiver på tid og rum/geografi. I stedet opererer SPM med begrebet hyper-rum, der implicerer brud med det moderne rum. Rummet fungerer ikke i overensstemmelse med moderne antagelser (målelighed, linearitet). Gennem hyper-rumbegrebet opfattes rummet som fragmenteret, disorganiseret og ubestemmelig. APM fokuserer i stedet på det lokale rum, rummet for fællesskabet i samfundet. Dermed kommer den sociale kontekst med i overvejelserne om rummet.

Hvis man accepterede hyper-space-tankegangen, så ville det medføre en nedbrydning af samfundsvidenskaben, for iflg. PMR uden lineær tid er årsag-virkningssammenhænge ikke mulig at operere med i en moderne videnskab, fordi tidsmæssige forskydninger er nødvendige at arbejde med for at kunne skelne mellem forskellige punkter. Det samme gælder med hensyn til historiebegrebet. Kan vi overhovedet ikke lære fra fortiden, er det ikke muligt at tænke sig en videnskab, idet denne bygger på tidligere viden og erfaringer, som alle er af historisk karakter.

I kapitel 5 (En teori om teorien og ødelæggelsen af sandheden) tages begrebet om teori og sandhed op. Enhver postmodernist fornægter eksistensen af bestemte sandheder, da de mener det er en konsekvens af moderniteten. De mener, at sandheden er vilkårlig. De ser "sandheden" som et produkt af magtkampe.

Sandhed er (som med subjektet) en effekt af diskurser. Postmoderne sandhed er fragmenteret, diskontinueret og skiftende. PM betragter det som umuligt at evaluere adækvatheden af forskellige videnspåstande med nogen som helst vished. Alle kriterier der skelner mellem sandt og falsk, der tester teori, kræver, at man vælger mellem kategorier, eller det forventes, at man etablerer et hierarkisk system af værdier, der kan afgøre om noget er sandt eller falsk. En sådan differentieret model acceptere PM ikke, de foretrækker og fremhæver en mangfoldig virkelighed, og de anser det ikke for rimeligt, at en enkelt fortolkning er bedre end alle andre. Det må logisk medføre, at ingen kan postulere nogen former for sandhed. Såvidt de skeptiske PM. De moderate afviser også tanken om universelle sandheder, og sandheden blot venter på

at blive opdaget. De arbejder i stedet med lokale sandheder, personlige sandheder osv. De sætter sig for at have en antiteoretisk form for sandhed med fokus på hverdagslivet og mininarrativer.

Hvad angår teori arbejder SPM med mange forskellige sideordnede teorier. De præsenterer ofte en bred og gennemgribende substantiel og metodologisk kritik af moderne teori. De er ofte ude efter at kritisere logocentriske teoridannelser. De foretrækker at kigge på differencer i unikheden ved enkelte dele, og de vil tale om teori på en meget uformel måde. Faktisk vil de overhovedet ikke lægge sig fast på at tale om egentlig teori, da det vil være en modsigelse i forhold til deres id, om, at ingen teorier er bedre end andre, og disse ville desuden begreber som rationalitet og fornuft. Deres definition på teori er i stedet: "instantaneous lightning-flashes of paradoxical illumination". Teori refererer til "lightheaded" eller til en invitation til diskussion. For de moderate PM er teori et spørgsmål om at være usystematisk, og subjekt-objekt relationen er ikke nødvendig. I stedet afgøres teorien i forhold til dets egen diskurs. De er med andre ord optaget af fokus på begivenheder (tekst), hverdagslivet, lokal viden, personlige erfaringer, samfundserfaringer osv. som en mulig kilde til teorier. Denne form for teoridannelse er klart imod tidligere ideer om "Grand Theory" og induktive teorier, der forsøger at generalisere. Hvad der foregår i badeværelset og soveværelset er historisk ligeså vigtig som hvad der foregår på krigspladsen og i parlamenter. Som erstatning for teori og sandhed fremhæves visse former for narrativer, lokalsamfunds-narrativer osv.

Habermas - den store fortæller for det moderne projekt mener, der er modsigelser i PM's projekt, idet man ved at erstatte teori med hverdagslivsviden og lokale narrativer ender i en situation som ved tidligere lejligheder i den videnskabelige historie er blevet bedømt som "uvidenskabelig", "lommefilosofisk" osv.

Det betyder konkret for sociologien, at man ikke kan fastholde ideen om bestemte forskellige problemkomplekser, og argumenter kan opnå status som værende "rationelle" eller "sande". Derimod kan deres opgave være at oversætte udtalelser, gøre og laden inden for lokalsamfund baseret på traditionen, sådan at de i dette system af viden baseret på en anden tradition kan forstås. I den kliniske psykologi (klient-terapeut forholdet) arbejder man videre med narrativiteten, med historien som klienten leverer. Postmodernistiske psykologer er enig med moderne psykologer i, at klientens historier ikke er udtryk for de virkelige erfaringer, men hvor den moderne psykolog forsøger at hjælpe klienten med at udrede tingene, forskellige komplicerede forhold, da mener postmoderne psykologer, at det handler om at forstyrre klientens referencesystem og manipulere med meninger ved at referere til andre marginaliserede subtekster og alternative fortolkninger. På den måde ændres klientens mening/historie.

Problemet ved at smide al teoridannelse overbord er, at alle diskurser bliver ligegyldige og dermed ophører tanken om at kunne formulere grundlæggende formler og relative sandheder. PMR mener derfor, at teori for samfundsvidenskaben er vigtig at fastholde. Der hvor PM og moderne samfundsvidenskab kan mødes er påstanden om, at samfundet er yderst kompliseret og ikke uden videre kan udredes og sættes på formel. Mange samfundsforskere ville påstå, at deres mål er at finde sandheder, men at de aldrig nås, fordi der ofte er mange forbehold at tage.

I kapitel 6 (Afvisning af repræsentation). Mange PM er anti-repræsentative. Hele tanken om at teorier, parlamenter, sprog kan

repræsenteres generelt er en umulighed. Deres tanke om dette bygger videre på især Nietzsche, Wittgenstein, Heidegger, Barthes og Foucault. Demokratiet blev af Nietzsche anfægtet, fordi det tillader forholdet flertal/mindretal. Det forudsætter nemlig, at flertallet dannes ud fra den forudsætning, at mindretallet er "stærkt og ekstraordinær". Wittgenstein fremhævede den sproglige relativisme og umuligheden af kunne repræsentere virkeligheden gennem sproget. Heidegger anfægtede rationaliteten. Barthes ræsonnerede, at ord kun er symbolske repræsentationer uden direkte relation til den virkelige verden.

Da al repræsentation er formidlet gennem sproget, foregår der en sproglig refleksion uden at være knyttet til virkeligheden. Herved kan mennesker ikke tale med hinanden om virkeligheden med sikkerhed, fordi talen er repræsentation uden anknytning til virkeligheden.

Foucault argumenterer for, at repræsentation i den klassiske periode (1650 - 1800) var klar og gennemskuelig, men da subjektet opstod i slutningen af 1700-tallet blev repræsentation uigennemsigtig og dunkel, fordi mennesket både blev subjekt og objekt på en og samme tid. Da subjekt og objekt er stærkt knyttet sammen, er naturlig repræsentation ikke længere mulig at opretholde. Mange moderate postmodernister er enige med SPM i, at et traditionelt repræsentationssystem i videnskab, i politik osv ikke er mulig, men de søger at sætte andre former for repræsentation i stedet. Det gælder f.eks. de nyere sociale bevægelser, som man har set det i Europa siden 60'erne. De søger et mere direkte demokrati, i modsætning til de SPM, der fastholder at ingen demokratiske systemer er mulige, fordi de bygger på repræsentation; denne holdning kritiseres af mange for at være for opgivende.

I nærværende kapitel behandler PMR også komplekset vedrørende offentlighed, der indgående er blevet behandlet af folk fra Frankfurterskolen, især af Habermas og Negt. Hendes gennemgang af denne er relevant og interessant og flere pointer kommer frem.

For sociologien har repræsentationsproblemet betydet identitetskriser. Pierre Bourdieu var i Frankrig den, der tidligt indvarslede problemet, som dog næppe kan kaldes for en postmodernist. Iflg. PMR anvendte han Derridas epistemologi og begreber til at problematisere metodologiske forhold. Jeg er dog ikke helt enig, idet Derridas projekt på mange måder er et helt andet. Bourdieu anholder Derrida og andre filosoffer for at reproducere filosofiens elendighed og ideologiske islæt. Bourdieu påpeger repræsentationsproblemet, men han indsætter i stedet en kritisk "positivistisk" orienteret forskningsmetodologi. Nogle sociologer løser krisen ved at aflyse tanken om teorikonstruktion, fordi teori afhænger af at være repræsentabel. En anden strategi er at slette barrieren mellem det repræsenterende subjekt og det repræsenterede objekt i en undersøgelse. De foreslår i stedet, at man "går ud blandt folk" og "lader dem tale for sig selv". En måde at gøre kål på tanken om objektiviteten. Kapitlet er spændende og tager mange relevante i problemstillinger og spørgsmål op og fremhæver vigtige teoretiske pointer, der er af afgørende betydning for hele den moderne samfundsvidenskab og postmodernistiske tankekomplekser.

I kapitel 7 (Epistemologi og metodologi: Postmoderne alternativer) diskuteres grundlæggende antagelser i den moderne samfundsvidenskab. De stiller spørgsmålet: Hvordan kan vi overhovedet vide, at vi ved noget? hvordan vi producerer erkendelse osv. Det er velkendt, at samfundsvidenskaberne fra omkring århundredeskiftet har forsøgt at etablere accepterede videnskaber med billeder hentet fra spirende

naturvidenskab. Vi kan f.eks. tænke på Durkheims ambition om at lave en sociologi sui generis, uden indblanding fra filosofi eller psykologi.

Moderne videnskab har gennem årtier bygget på den antagelse, at man opstiller hypoteser og modhypoteser med henblik på at blive af- eller bekræftet. I Poppers terminologi: falsificeret. Det antages altså, at man kan operere med en uafhængig virkelighed, der kan testes. Som vi tidligere har set det, foretrækker APM i stedet at arbejde med personlig viden og narrativer fra de lokale samfund. De arbejder grundlæggende med den ide, at teori om virkeligheden må konstrueres. Lignende overvejelser ligger i tanken om, at teori om virkeligheden er kontekstuel. Heri ligger der også den velkendte påstand om, at teorien altid er kontekst- og paradigmeafhængig. Teorier kan kun forstås og diskuteres i videnskabssamfundet. Teorier er et udtryk for en overenskomst mellem professionelle videnskabsfolk, derfor er teorier altid relative og ikke-absolutte. I virkeligheden er videnskabelige resultater et udtryk for et udslag af diskurser, hvor diskursen konstitueres af forskellige former for praktikker og magtstrategier/kampe.

Som en vigtig pointe fremhæver PMR problemerne ved en PM tilgang i forhold til verserende sociale problemer som fattigdom, AIDS, narkotika, bandekampe osv. Hvis man ikke kunne forestille sig, at der er noget der eksisterer i virkeligheden og andre, f.eks. videnskaben, ikke kan forholde sig til denne, ja så har vi et ganske alvorligt problem, hvilket vi jo under alle omstændigheder har! Hvis man faktisk har en urimelig og barsk tilværelse, som i de amerikanske ghettos, ja så er virkeligheden ikke blot en mental konstruktion! Så de ekstreme postmodernister kan få alvorlige problemer med at forholde sig til den sociale virkelighed. Problemet søges blandt andet løst ved at anvende intertekstbegrebet, i stedet årsag-virkningsmodellen, der altså betyder, at alt, hvad man studerer relateres til alt andet. De mere moderate PM føjer en teleologisk forklaringsmodel til intertekstualiteten, der af mange opfattes som et vagt begreb at operere med i den daglige videnskabelige praksis. De betragter desuden intertekstualiteten som værende af relationel karakter fremfor for at være kaotisk. De målbestemte forklaringsmodeller skal sørge for at bringe ubevidste processer ("deep intuition") tilbage til samfundsvidenskaben (lidt svarende til Bourdieus begreb om habitus). Den moderne videnskab forsøger at fastholde objektivitetsbegrebet, medens mange postmodernister går hen og vælger relativismen, der klart kan opfattes som problematisk, fordi alting derfor går hen og bliver ligegyldig(t). Det gælder f.eks. deres forhold til normer og værdier.

Men når det gælder egentlige metodiske regler, vælger man dekonstruktion og intuitiv fortolkning. Her skal fortolkning ikke forstås i den sædvanlige modernistiske forstand, hvor man via grundig fortolkning søger mønstre, og hvor mening ikke er vilkårlig, og nogle fortolkninger er bedre end andre osv. Dekonstruktionen er i sit udgangspunkt negativ og kritisk og forsøger at dekonstruere forskellige former for tekster (det brede tekstbegreb anvendes). Tekster demystificeres, rives fuldstændigt i stykker, skilles ad, som var det en cykel, der skulle skilles ad, således at den interne struktur, vilkårlige hierarkier og antagelser kan indfanges. Metafysiske aspekter udledes af teksten. Ambitionen er at afdække ambivalenser, blindhed og logocentriske træk. Hermed fokuseres ikke så meget på hovedargumenterne, men på biargumenterne, men det er vigtigt at holde sig for øje, at dekonstruktionen ikke handler om finde fejl (i traditionel modernistisk forstand), men at transformere og redefinere teksten. Derved kommer også det som ladt ude af teksten i fokus. Problemet ved dekonstruktionstankegangen og metoden, om man vil,

er, at fremgangsmåden (modus operandi) ikke kommer til syne, hvorfor det bliver svært at forholde sig til forskellige former for dekonstruktion. PMR har en god pointe vedrørende PM's relative holding til tekstfortolkning: Det nytter ikke at læse det kommunistiske manifest, hvis man vil vide noget om, hvordan man spiller baseball!

Habermas anfører i slutningen af 80'erne, at dekonstruktivisternes ikke bidrager positivt med noget. De destruerer alting uden egentlig erkendelseskonstruktion, ja de er næsten interesseløse. Jeg mener, at dekonstruktivisternes bidrager positivt, fordi de er i stand at indfange det, som ikke af kommunikativ vej indfanges, det, der er usynligt, og som ikke er på dagsorden (doxa) i diskursen (det udiskuterbare). Endvidere kan de dekonstruktivistiske PM benyttes til at afgøre, hvorvidt en aktivitet er mytedannende fremfor at være afklarende.

I mange videnskabelige samfund vil man nok være nervøs for en postmodernistisk måde at anskue verden på, fordi attityder som generalisationskrav, syntesedannelser ikke længere er et krav. Her sættes bl.a. differencebegrebet ind i stedet, således at afdækningen af forskelligheden er i centrum (således kunne den danske etnolog Thomas Højrup's teori om forskellige livsformer være et eksempel på dette, selv om han næppe ville omtale sig selv som postmodernist). Selv om PM afviser alle rationelle forklaringsmodeller, bygger PM også under alle omstændigheder på fornuftige argumenter (Latour), men med forbehold for politiske, historiske, kulturelle og sociale konnotationer. Endvidere anvender de også kriterier selv om de afviser sådan i forhold til moderne videnskab. De anvender begreber som "strenghed" og "skønhed" i argumentationen og teksten, således som matematikkerne gør det i vid udstrækning. Det er nødvendigt for PM at fremstille og beskrive en række kriterier for, hvordan de bedømmer en tekst eller "videnskabeligt arbejde". Ellers vil PM ikke være et reelt alternativ til moderne samfundsvidenskab, mener PMR. Jeg mener, man bliver nødt at gå begge veje, således at PM bliver ved med at (de)konstruere, kritisere og (om)fortolke tekster og lignende for at være et hestehoved foran de etablerede (moderne) videnskaber, dog således at PM hele tiden foretager relevante transformationer til den moderne videnskab. Hermed følges også kravet om, at enhver teoridannelse bygger på teorihistorien og får hjælp af denne.

Jeg undrer mig i øvrigt over en række begrebsmæssige ting ved det her kapitel. For det første adskiller PMR ikke det ontologiske niveau fra det epistemologiske niveau, som PMR anfører det i den første note i kapitlet (p. 109). Jeg tror faktisk hun kunne have klaret diskussionen mellem den moderne videnskab og postmodernismen nemmere, fordi det ontologiske niveau netop beskæftiger sig med "the nature of reality" og ikke med problemer og grænser ved undersøgelser. Det kan til syvende og sidst være en trossag, men i almindelig videnskabsteori og filosofi adskilles de to begreber, dog sådan at de sideordnes. For det andet er hendes definition af metode og metodologi højst ejendommelig. Hun definerer metodologi som værende det håndværksmæssige, altså hvordan man som forsker går frem i processen, hvilke midler man anvender osv., medens metode defineres mere bredt (p. 116). Her ville jeg anvende nærmest den omvendte definition, således at metodologi i højere grad ligger tættere op ad epistemologi.

I kapitel 8 (postmoderne politiske orienteringer og samfundsvidenskab) kommer PMR ind på sit specialeområde: det politiske, internationale

relationer, statskundskab osv. Hun stiller spørgsmålet, om postmodernismen enten er højreorienteret eller venstreorienteret i en politisk sammenhæng. De skeptiske postmodernister betragter politik som en konstruktion, i den forstand at ethvert politisk standpunkt ikke har sin oprindelse i generelle forhold, men i usikkerheder, subjektive fortolkninger og ikke mindst i modsigelser. SPM slår på, at man skal have tolerance for mange forskellige meninger og synspunkter, hvor man derigennem har mulighed for at operere med politisk pluralitet uden at sætte nogen synspunkter over nogen andre. Samtidig er de skeptiske PM meget pessimistiske med hensyn til at arbejde aktivt for sociale og politiske ændringer, fordi de bygger det politiske systems logik, der gang på gang har vist utilstrækkelighed i forhold til få ændret noget som helst. Kun begrænsede ændringer ser dagslyset. Baudrillard betragter det sådan her: Da historien alligevel er ved vejs ende, og der ingen fremtid er, så er det meningsløst at kæmpe for sociale forandringer, fordi individer er magtesløse uden indflydelse på regering og samfundet i det hele taget. Baudrillard mener faktisk, at det politisk er positivt ikke at deltage i det politiske system, fordi det indirekte er en kritik af den rationalitet og logik, der ligger til grund for dem (politikere, sociale bevægelser o.a.), der forsøger at mobilisere folk i forhold til politiske projekter. Men SPM kritiseres for at være "usunde" i deres opfattelse af, hvad politik er, og hvordan man som samfundsborger kan bidrage til den politiske udvikling og sociale forandringer. PMR gør op, at sådanne overvejelser i forhold til det politiske liv ikke positivt kan bidrage til udviklingen af samfundsvidenskaben, også når man tænker på, at der højst vil blive tale om en samfundsvidenskab baseret på en litterær diskurs. Denne type af samfundsvidenskab ville ikke forøge vores forståelse, fordi forståelse forudsætter eller skaber meta-narrativer! Her bliver PMR betydeligt mere klar i sin stillingtagen i forhold til postmodernisme og samfundsvidenskab, men også mere problematisk.

AFM er enige i den generelle kritik af det politiske system, af dets specifikke form for rationalitet indbygget i systemet, idéen om fremskridt, totale ideologier, institutionaliserede politiske bevægelser (fagbevægelser), logocentrisk baserede projekter. De stiller ligeledes spørgsmålstejn ved autoritative systemer, ekspertviden, eksamensbeviser. De er post-marxister, post-socialister osv. Men de er langt mere optimistiske med hensyn til fredsbevægelser, økologiske bevægelser, kvindegrupper, anarkisme, spirituelle bevægelser, "New Age" bevægelser, græsrodsaktiviteter, frivillige organisationer, en stor åbenhed i forhold forskellige world-views og divergerende politiske orienteringer (jvf p. 145).

Alt i alt kan man sige at vejen fra SPM til AFM går fra dekonstruktion/-rekonstruktion til konstruktion. Hun konkluderer, at man ikke klart kan placere postmodernismen som værende enten højreorienteret eller venstreorienteret, trods Heideggers og de Man's forbindelser til nazismen. Postmodernismen tillader forskellige fortolkninger med modsætningsfyldte politiske implikationer (PMR, p. 157, p. 166).

Kapitel 9 (elementer for en vurdering). På forhånd er det med Derridas begreb om differeren umuligt at foretage nogen konklusion overhovedet. Alligevel forsøger PMR at gøre det. Hun stiller det spørgsmål om det overhovedet i samfundsvidenskaben er muligt at anvende et postmodernistisk grundlag. I de humanistiske videnskaber går det bedre med at anvende et postmodernistisk grundlag, fordi det pr. tradition har ligget i videnskaberne at anvende sin subjektivitet og spekulation, og hvor det

er muligt at omtænke historie, tid og rum inden for f.eks. litteratur og resultater. Derimod er der tradition for i samfundsvidenskaberne at kunne fremstille forskningsresultater, der kan anvendes, bl.a. i forhold til politiske beslutninger. Det har sociologer, politologer, jurister og økonomer inde på livet. Disse videnskaber er viklet ind i magtrelationer. Det er svært at forestille sig en samfundsvidenskab uden moderne tid og rum, forklaringsammenhænge, komplicerede årsag-virkningssammenhænge osv. Det betyder dog ikke, at sociologer m.fl. alternativt kan operere med lokale rum m.v. i stedet for generaliserede rum. Men samfundsvidenskaben ville få store store problemer, hvis de ikke kan repræsentere deres forskningsresultater og kan fremvise, at de har generalisationsmuligheder inden for nærmere definerede områder. Det ville være svært at arbejde med samfundsvidenskab alene på baggrund af "dekonstruktionsmetoder", uden moderne epistemologi og metodologi, i det hele taget alle former for regler i samfundsvidenskabelig metodelære. Men jeg mener, at udviklingen inden for samfundsvidenskaben har vist, at man har brug for at revidere en række antagelser, og heri ligger der en del pointer i de "affirmative postmodernister"s tiltag. Også andre steder - som nævnt - har man forsøgt at stille spørgsmålstejn ved metoderegler (Durkheim), fordi ingen videnskabspersoner alligevel følger regler hele tiden, men forsøger sig frem på forskellig vis (=praktikker baseret på forskningssubjektivitet, "intuition", habitus osv.).

Til sidst i bogen opsummerer PMR en række kritikpunkter af PM: 1. PM gør op med teoribygning, men en antiteoretisk position er selv et teoretisk standpunkt, de bekræfter dermed muligheden af sandhed. 2. Selv om PM understreger det irrationelle ved videnskaben osv. og stiller sig tvivlende over for oplysningsprojektets brug af fornuft, rationalitet og logik, anvender PM selv disse begreber i deres analyser. 3. PM tager ikke stilling til om fortolkninger er gode eller dårlige, men ved at kræve, at samfundsvidenskaben skal være rettet mod marginaliserede grupper osv., da favoriseres visse grupper fremfor andre, hvorved visse perspektiver sættes over andre (=> selvmodsigelse). Endelig ved at sætte deres eget projekt over oplysningsprojektet løfter de måske deres eget projekt over andres?, selv om de går ind for mange forskellige fortolkninger af tekster. 4. PM fremhæver intertekstualitet, men i overensstemmelse med Derrida, behandles tekster i isolation (alle PM er dog ikke enige i dette).

5. Mange PM afviser enhver tanke om at opstille kriterier for, hvordan man skal bedømme forskningsresultater og lign. Men hvis PM overhovedet drager konklusioner, som f.eks. at samfundsvidenskabens resultater er behæftet med stor usikkerhed, må de selv have kriterier at bedømme det ud fra, og på den baggrund kan de ikke komme uden om kriterier. Problemet er måske, at disse ikke er eksplicitte. 6. Selv om PM påpeger inkonsistens i samfundsvidenskaben, vil de ikke selv pålægges konsistenskrav! 7. PM påstår, at hvad de skriver f.eks. omkring lokale narrativer, ikke behøver at være konsistent andre steder end det, der netop handler om de lokale narrativer. De argumenterer altså for en form for lokal konsistenskrav.

Det samfundsvidenskaben under alle forhold kan bruge PM til, er at være kritisk over for sin egen forskningspraksis og anvendelse af begreber, procesorienteret, og måske kan PM få den følge, at visse kvalitative studier i højere grad accepteres.

Det er med nærværende bog lykkes PMR at gennemgå et flydende og meget svært stof på en yderst rimelig måde. Det til trods for, at hun nogle gange skærer igennem og mister nuanceringer fra f.eks. den

"franske" diskussion. Hendes bog om det postmodernistiske i samfundsvidenskaben er selvkklart en fortolkning af et mangfoldigt billede. Hun har dog i overvejende grad trukket på Derrida, Foucault og Habermas. Men det er også krævende og svære forfatterskaber og mange fortolkninger og firnurligheder er til stede i forbindelse med anvendelsen af disse forfatterskaber. Især Derridas begrebsapparat er for samfundsvidenskabsfolk en stor mundfuld, idet forfatterskabet kræver en vis viden om semiologi, tekstvidenskab, lingvistik osv. Bogens svaghed - hvis man kan sige det sådan, er, at der er utroligt mange fodnoter og henvisninger, og utallige forfattere og teoretikere anvendes. Desuden er der utroligt mange gentagelser af de samme pointer - godt nok inden for forskellige områder: tekst, politik, videnskab m.fl., og det betyder, at man får meget unødvendigt læsestof med i bogen (jeg ved godt, at man får penge efter, hvor mange sider man har skrevet, men det er ikke nogen undskyldning!). Ind imellem er man noget usikker på, hvor hun egentlig selv står i forholdet mellem moderne samfundsvidenskab og postmodernisme. Det er klart, at man inden for hendes faglige felt: politilogien har brug for at kunne anvende forskningen mere eller mindre eksplicit, hvorfor visse ekstreme postmodernistiske træk ikke får så store chancer i PMR's bog.

Jeg vil klart anbefale, at bogen kan bruges i diskussioner i forskellige samfundsvidenskabelige discipliner som sociologi, til dels psykologi, politilogi, til dels antropologi og generelt vil bogen kunne anvendes i afklaringen af metodologiske og epistemologiske refleksioner. Det kan endvidere anbefales at læse videre i følgende bøger, der er udkommet eller snart udkommer:

Craig Calhoun:

- 'The infrastructure of Modernity': Indirect Social Relationships, Information Technology, and Social Integration'. In Social Change and Modernization, ed. Neil Smelser and Hans Haberkamp. Berkeley: University of California Press.
- 'Culture, History, and the Problem of Specificity in Social Theory'. In Postmodernism and General Social Theory, ed. S. Seaman and D. Wagner. New York: Basil Blackwell.
- 'Introduction: Habermas and the Public Sphere'. In Habermas and Public Sphere, ed. Craig Calhoun. Boston: MIT Press.